

Krúdy Kárpátalján

Krúdyt az északkeleti Felvidékhez, benne a mai Kárpátaljá-hoz szenvedélyes vonzalom kötötte. A baráti kapcsolatok, a természetes gazdasági, a megyékhez kapcsolódó politikai összefüggések csak alapját képezték ennek az elkötelezett szimpátiának. A valódi választ Krúdy még fiatal, nyíregyházi íróként adta meg zempléni újságíró barátjának, Zombory Andornak: „Rákóczi írődeákja vagyok”. Első nyíregyházi találkozásukkor, a fehér asztaltól való korai búcsú után hajnalba nyúló beszélgetés során mesélt Rákóczi-trilógia tervéről is, amelynek sajnos csak szilánkjai épültek be elbeszéléseibe, novelláiba.

A Felső-Tisza vidék nyírségivel összefonódó dzsentritársadalmán túl Krúdy jól ismerte az ún. kapuvárosok, Ungvár, Munkács, Beregszász és Nagyszőlős, valamint a hét máramarosi koronaváros különös és különleges világát is. Közülük Ungvár püspökségével, iskoláival, művelt értelmiségével egy darabka Európát jelentett számára; Munkács, a keletnyugat határán álló vásárváros keleties forgataga a balti térségtől Közép-Ázsiáig nyúló végtelen puszták, s az általa olyannyira kedvelt orosz írók világát vetítette ki a magyar Alföld sírokba süllyedt múltú vetítővásznára. S a peremvidéken túl ott volt egy misztikus sorsú, a történelem fordulópontjain mindig a magyarral együtt küzdő nép: a ruszinok.

Krúdy Gyula szinte életének minden egyes szakaszában találkozott a ruszinokkal, vallásukkal, hitvilágukkal, s meglátta a külsőségek mögött ennek a vallási-etnikai közösségnek a sorsát, kiszolgáltatottságát az anyagi és politikai erőknél. Az első, megdöbbentő és meghatározó élménye nyilvánvalóan a máriapócsi búcsú volt. A XVII. század végén megtelepedett, és hamar megmagyarosodott Hajdúdorog környéki ruszin szórvány egyik falujának, [Mária]pócs gö-

rög katolikus templomában a magyar történelem egyik vészterhes időszakában, 1696. november 4-én kezdett könyyezni a Mária-kegykép. Az egri püspök által kirendelt vizsgálóbizottság meggyőződött arról, hogy a csoda valóban megtörtént. I. Lipót ezt az 1697-es zentai török elleni győztes csata isteni megsegítéseként értékelte, és a szentképet az ország más javaival együtt „begyűjtötte” Bécsbe. A pótlására kezdeményezett országos gyűjtés nem vezetett eredményre, ahogy Rákóczi 1704-es kiáltványában is hiába szerepelt a nemzet sérelmei között. A képet végül, az országos felháborodást csillapítandó Teleki István egri püspök helyettesítette egy másolattal, amely - bizonyítva, hogy a könnyek nem egy képnek, de egy szerencsétlen országnak szólnak - 1715-ben újra könnyezni kezdett. Azóta a ruszin és magyar görög katolikusoknak olyan zarándokhelye ez, mint a testvérvallású katolikusok számára Csíksomlyó, vagy tágabb európai körökben Fatima, Máriacell, Lourdes, vagy éppen Czestochowa. Trianonig minden évben ruszin és magyar görög katolikusok tíz- és tízezrei indultak a többnapos vándorútra betakarítási munkák végeztével, a hűvösödő őszenben. A gyermekkorát Beregszászban töltő Pálóczi Horváth Lajos még csak e furcsa menet kuriózumát érezte, a látóasszony, Radics Mária unokája azonban fogékonyabb volt a misztikumra. Nagy Ede, megemlítve Krúdy sajátos vonzalmát a havasok, zsin-delytetős templomok és bizánci (sic) keresztek iránt, így ír erről: „a Kleofásné kakasa fogvacogtató zarándokjárását csak olyan vizionáló költő festhette le, aki nem ferences, hanem pravoszláv (sic) búcsúsokkal hált együtt”. (A görög keleti és görög katolikus vallás egybemosása nyilván téves!)

De találkozott Rákóczi világával és a ruszinokkal Krúdy Pestre kerülve is. Furcsa és igen szoros barátság fűzte a honfoglaló Huba nemből származó Szemere Miklóshoz, a nagyúrhoz, aki minden arisztokratikus megnyilvánulása ellenére ízig-vérig demokrata volt. Fiatalabb korában tele volt ambíciókkal, olyanokkal, amilyeneket Krúdy emlékező írása sze-

rint „csak egy Zemplén vármegyei magyar nemes ifjú hozhat magával haza Oxfordból”. Politikusként indult, volt külszolgálatban Rómában, Párizsban és Szentpétervárott, érett férfiként a megalkuvó, pusztulásba rohanó „hazafiaktól” elborzadva visszavonul, és saját, öntörvényű világába zárkózik. Amikor Krúdyval találkozik, már csak a kártyaasztal és a turf királya. Ezzel a különös egyéniséggel való találkozás (akiről több mint valószínű, hogy *A vörös postakocsi* Alvinczi Eduárdját mintázta) több szempontból is meghatározó volt.

Szemere Miklós családi birtokai Zemplén megyében, a gálszécsi járás ruszin szigetfalvaiban voltak. Ruszin gyerekek és parasztok közt nőtt fel, Krúdyval való találkozása idején azonban ezek a falvak – legalábbis statisztikailag – már szlovák lakosságúak voltak; elnyelte őket a mintegy két megyényi területet alig több mint egy évszázad alatt beolvasztó nagyobb szláv nép. Elképzelhetetlen, hogy a magyarság eredetét, sorsát, az ország egyre jobban romló esélyeit érintő kártyamenti beszélgetéseik során ne került volna szóba az északkeleti Felvidék e szegény, a magyarsággal mindenkor egy sorsot vállaló népcsoportja. Krúdy egyik, Szemere-re emlékező írása arra utal, hogy a nagyúr nemegyszer a fizikai valóságban is magával ragadta az írókat az „esőverte, varjúkárogásos, méléző udvarházakba Zemplén és Ung vármegyékbe”.

A történelmi regények kapcsán tudjuk, hogy a legendával ellentétben Krúdy Gyula nem volt olvasatlan, ösztönös művész. Sokat görnyedt a könyvtárakban, s nyilván érdekelte a számára oly kedves tájról és lakóiról szóló irodalom. A századfordulón–századelőn láttak napvilágot Lehoczky Tivadar, valamint Hodinka Antal tanulmányai, az ún. „hegyvidéki akció” vezetőjének, Egán Edének a jelentései, és ami a Ruszka Krajna kistükre szempontjából igencsak lényeges, Sztripszky Hiaodor egyik fontos tanulmánya, a „Haltasházi játékok Máramarosban”.

Krúdy azonban a baráti elbeszéléseken és olvasmányélményeken túl sokkal közelebbi kapcsolatban volt Kárpátaljával. Szabó Ede már idézett írásában fontos tényezőként említi az író újságírói szabadjegyét, valószínűsíthetően a Máramarosban, a Tisza forrásvidékén tett utazásokra utalva. Erdős Jenő a Ruszínföld visszatérésének éveiben ír többször, – utoljára 1944-ben az Új Időkben – Krúdy Gyulának az északkeleti Felvidéken tett útjairól, s többek közt a ruszinokhoz fűződő elkötelezett kapcsolatáról. Emlékezete szerint nemegyszer előfordult, hogy Krúdy egy-egy hajnalon, miután a gőzfürdőben megtisztult a kávéházi füsttől, a Keleti pályaudvarra kocsizott, és elindult Munkács felé. Onnan ruszín fuvarosok kocsiján ment át Ungvárra, ahol a villanyvilágítás már Pestet idézte, és szeretettel várták a Gyöngyössi Irodalmi Társaságban működő barátai.

Vajon kik lehettek ezek az ungvári barátok? Pesti éveik vagy éppen távoli rokoni-baráti kapcsolataik alapján Antal Miklós, Szamolányi Gyula (a bazilika szárnyaskapujának apostol reliefjeit alkotó Szamovolszky Ödön testvére!), Mazuch Ede, Vidor Marcell, Berczik Árpád, Sztáray Gábor, Zombory Lajos és a cseh legionisták által meggyilkolt Pósz Alajos neve vetődik fel elsőként, pontosabb választ azonban csak Krúdy rejtjelezett írásainak mikrofilológiai vizsgálata adhatna. Ez azonban alapkérdésünk szempontjából már-már mellékes. Lényegesebb tény: Krúdy Gyula otthonos a magyar kultúra keleti végváraiban. Ismert az író vonzalma az orosz irodalom iránt, érdemes azt is felidézni, hogy itt találkozhatott az orosz irodalom első magyar fordítóival. (Azt már nem tudhatta, hogy e műfordítók orosz nyelvtudása az egyre erősödő pánszláv propaganda eredménye, amelynek hatására a ruszín értelmiség legjobbjai szakítottak saját kis nemzetük nyelvével, s behódoltak Szentpétervár „kultúrfőlényének”!)

Krúdy (éppúgy mint Szemere) a megmásíthatatlan tragédia előérzetével élte át a háborús éveket. 1918 azonban

felvillanyozta. Régi újságíró barátja, a fogságból épphogy hazatért Búza Barna földművelési miniszter lett, és átadta Krúdynak a Néplap magyar kiadásának szerkesztését. (A Néplap a nemzetiségek nyelvén is megjelenő, századeleji alapítású, alapszemléletében liberális kezdeményezés volt: a vidék lapja.) Az író ekkor immár hivatalból is nyakába vette az országot. A kápolnai földosztás ugyan nála az impressziók szintjén jelent meg, az odazarándokló szabolcsi kisaszszonyokkal együtt, az északkeleti Felvidék valóságosabb táj, valóságosabb probléma volt számára. Jelentéseket, beszámolókat ír 1919-ben is a „közoktatási népbiztosság” részére. Legnagyobb feladata azonban 1918 teléhez fűződik. Ekkor jelent meg az ún. X. számú néptörvény, amely megalkotta Ruszka-Krajna autonómiáját. Ezt előkészítendő, és a népszerűsítés szándékával íródott a Ruszka Krajna kistükre, amely jól érezhetően néhány nap munkájának eredménye: mindazt felidézi, amit a testvérnépről már korábban is tudott. A könyvet a jövődő autonóm terület székvárosában, Ungváron szándékozott megjelentetni. A Földessy nyomda néhány nap alatt elkészült a munkálatokkal, a cseheket megsegítő francia idegenlégió 1919 eleji bevonulása azonban csak a budapesti kiadást, impresszumot tette lehetővé.

Az írók szava helyett ekkor már amúgy is a politika tettei érvényesültek az északkeleti Felvidéken. Hallgatásra kényszerült maga Krúdy is. Könyve azonban megtörte ezt a némaságot, az értő olvasóhoz mindenkor eltalált, s talán ma sem tanulságok nélküli.

S. Benedek András